

EL-FARK BEYNE'L-FIRAK ADLI KİTABIN MUKADDİMESİNİN İLAVE DİPNOTLARLA TERCÜMESİ

Muhammed Muhyiddin Abdulhamid (*)

Maksut ÇETİN (**)

Ramazan EGE (***)

Öz

Hadis kaynaklarında, İslam Ümmeti'nin yetmiş küsur fırkaya ayrılacağı ile ilgili birçok hadis zikredilmektedir. Bu hadislerin en önde geleni, ümmetin yetmiş üç fırkaya ayrılacağı; bunlardan bir tanesinin kurtulacağı diğerlerinin ise cehenneme gideceği ile ilgili hadistir. İslam Mezhepleri'ni ele alan tarihçiler kitaplarında, bu hadis karşısında farklı duruşlar ortaya koymuştur. Bunlardan bir kısmı, bu hadisi dikkate almadan kitaplarını telif etmiştir. Bir kısmı, bu hadisin sıhhatini bile kabul etmemiştir. Bir başka grup ise, bu hadisi delil kabul ederek İslam dünyasında ortaya çıkan fırkaları yetmiş üç rakamı üzerinden işlemeye çalışmıştır. Mezhepler tarihçisi Abdulkahir el-Bağdadi de “el-Fark Beyne'l-Fırak” adlı eserini bu rakamdan hareketle yazmıştır. Bu kitabı tahkik ederek neşreden Muhammed Muhyiddin Abdulhamid ise, bu esere bir mukaddime yazarak hem İslam dünyasında ortaya çıkan fırkalaşmanın tarihi sürecini ve o sürecin arka planını irdelemiş hem de bu hadisin tarihi süreç içerisinde içeriğinin doldurulmasının ve o içeriğinin sosyolojik karşılığının mümkün olmadığını göstermeye çalışmıştır. Bu bakımdan anılan bu mukaddimenin dipnotlarla Türkçeye tercümesinin yararlı olacağı düşüncesiyle bu makale kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam, Ümmet, Fırka, Akide, Hadis.

By Extra Footnote Translation of Preface of El-fark Beyne'l-fırak

Abstract

In the Hadith resources, there are many hadiths stating that Islam Ummah will divide into more than seventy sects. One of the most important of these says that The Ummah will divide into seventy-three but only one of them will be saved and all others will go to the Hell. Historians dealing with Islamic schools had different attitudes towards this hadith in their books. Some, completely ignored this hadith in their books. Some of them even didn't accept this hadith as the words of prophet (peace be upon him). But another group, accepting this hadith as proof, tried to present sects in Islam World as seventy-three. Historian of Islamic sects, Abdulkahir el-Bağdadi wrote his book “el-Fark Beyne'l-Fırak” on the base of this number. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, having examined and publishing this book, wrote an commencement for it. He both studied on historical process of division and its reasons and tried to prove that this hadith couldn't be original in terms of sociological terms. Therefore, with the thought of “the commencement being translated into Turkish with footnotes will be useful”, this essay has been written.

Keywords: Islam, Ummah, Sects, Belief, Hadith

*) el-Mu'tezbillah Muhammed Muhyiddin Abdulhamid Abdulkahir el-Bağdadi'nin “el-Fark Beyne'l-Fırak” adlı eseri tahkik ederek neşreden ve ona mukaddimeyi yazan alim.

**) Yrd. Doç. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi (e-posta: cetin_maksut@hotmail.com)

***) Doç. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

Hamd âlemlerin rabbi olan Allah'a, salat ve selam muttakilerin imamı, seçkinlerin komutanı seyyidimiz ve mevlamız; Allah'ın kendisini müminlere rahmet, hidayet ve bir müjdeci olarak gönderdiği Muhammed b. Abdullah'a, bütün âline ve ashabına, daha sonra ilmiyle amel eden ümmetinin âlimlerine ve din gününe kadar O'nun yolundan yürüten herkesin üzerine olsun.

İmdi (asıl konuya gelince), İslam Akidesi¹ kolay ve basittir, onda problem yoktur. O, Allah'ın insanları yarattığı temiz fitrat, taklit ve asabiyetten uzak duran akılların kabul edebileceği uygun bir akidedir. Şehadet Kelimesi² ki; "Eşhedü enla ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden resûlüllah"tır. Allah'tan başka ilahın olmadığına ve Hz. Muhammed'in Allah'ın resulü olduğuna şehadet ederim anlamındaki Şehadet kelimesi, Allah ve resulünün bu akidenin delili kabul ettiği yegâne bir ölçüdür. Bu akidenin manalarından biri; bu evrenin hikmet sahibi, güçlü ve her şeyi yerli yerinde yapan bir yaratıcısının olduğuna; O'nun herhangi bir çocuk ve eş edinmediğine; O'nun dilediğini yapıp ve istediğine hükmettiğine; O'nun hiçbir benzerinin olmadığına; O'nun, kullarının içinden istediğini seçip insanlara dini tebliğ etmek, onları müjdelemek ve uyarmak için resul olarak gönderdiğine iman etmek, ayrıca Kureys'i³, Haşimi⁴ Abdullah oğlu Muhammed'i Allah'ın kendisinin peygamberlik müessesinin kapandığı 'fetret döneminde'⁵ bir resul

- 1) Akaid, akd (akid, bağ, bir şeyin uçlarını bir araya toplamak, düğümlemek, yapıştırmak, onaylamak) kökünden türetilmiş olan 'akide' (inanç) kelimesinin çoğuludur. (bkz. el-İsfahani, Rağıb, *Müfredat*, çev. Yusuf Türker, İstanbul 2012, Pınar Yayınları, s. 1029). Akide, sözlükte "gönülden bağlanılan, düğüm atmışçasına sağlam inanılan şey" demektir. Dini literatürde akide, "inanılması zorunlu olan ilke" (iman esası), çoğulu olan akaid kelimesi ise "İslam dininde inanılması farz olan hususlar, iman esasları, dinin temel kural ve hükümleri" anlamına gelmektedir. Buna göre, dinin temel kural ve hükümlerini oluşturan iman esaslarından bahseden ilme de akaid ilmi denir. Akaid, İslam dininin temel hüküm ve prensiplerini özlü bir şekilde anlatan kaide ve düsturlardır. (bkz. Zebidî, *Şerhu'l-İhya*, Beyrut trs., II, 14). İslam'ın inanç manzumesi 'Amentü' cümlesinde toplanmıştır. Bu da, Allah'ın varlığına ve birliğine, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine imandan ibarettir. İslam akidesinin, onunla eş anlamlı ve onun yerine kullanılan başka isimleri de vardır. Tevhid, usûlu'd din, iman, fıkıh-ı ekber ve şeriat bunlardan bazılarıdır. (*Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2006, s. 15).
- 2) Şehadet kelimesinin manası: Gözle ya da basiretle gerçekleştirilen müşahede sonucunda elde edilen bir bilgin hareketle kişiden sadır olan söz demektir. (bkz. el-İsfahani, Rağıb, s. 823). Görmüş gibi bilir, inanır ve şehadet ederim ki, Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Yine görmüş gibi bilir ve inanırım ki, Hz. Muhammed (sallallahü aleyhi ve sellem) Allah'ın hem kulu, hem peygamberidir. (*Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 615)
- 3) Kureys, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.)'in mensup olduğu Arap kabilesidir. Mekke'nin hâkim kabilesi idi. Kureys kelime olarak Tacir manasını ifade eder. (*İslam Ansiklopedisi*, XXVI, 442-444).
- 4) Haşimiler Kureys Kabilesi'nin bir koludur. Peygamberimiz de bu boydandır. Haşimiler İslamiyet'ten önce de hem Mekke'nin hem de Kureys Kabilesi'nin yöneticisiydi. Çok onurlu bir iş sayılan Kabe bekçiliği ve Hac işlerine bakmak da aynı ailenin elindeydi. (*İslam Ansiklopedisi*, XVI, 403-405).
- 5) Fetret kelimesi, "duraklama, kesintiye uğrama, zayıflama, sükûna erme, gevşeme ve gevşeklik, kırgınlık, fersizlik, takatsizlik, zaaf ve inkıta" anlamına gelmektedir. Genelde İslam literatüründe

olarak gönderdiğine; O'na ayetleri muhkem⁶ kılınıp daha sonra tafsil edilen bir kitap indirdiğine; O'nun emaneti eda ettiğine, peygamberliği tebliğ ettiğine; Allah kelimesini en yüceye çıkarmak ve küfür kelimesini de en aşağıya çekmek için sabrettiğine ve sabırda yarıştığına iman etmektir.

Hangi fitrat-ı selime (temiz yaratılış) bu evren için dilediği olan dilemediği de olmayan bir müdebbir ve bir hâkimin bulunduğunu anlamaz? Her insan yaratılış yönünden buna boyun eğmeye ve buna kani olmak üzere yaratılmış ve daha sonra kolaylıkla ve suhuletle bunu idrak etmek üzere yaratılmıştır. Bu kuraldan şu kimseler müstesnadır: Fitratında bir bozukluk vardır veya kalbi üzerinde bir perde vardır ya da şeytanlar onunla dolaşmaktadır. Herhangi birisi yapması gereken bir işi önce tefekkür sonra onun sebep ve gerekçelerini tedebbür, daha sonra ona giden stratejiyi izler. Daha sonra, bu konuda başına gelebilecek her çeşit zorlukla mücadele konusunda hiçbir şeyden fedakârlık etmemelidir ki istediğine ulaşabilsin ve aynı zamanda tedbirini almadığı hiçbir vasıta bırakmadığı konusunda kesin inanca sahip olmalıdır. İşler kendi istediği, belirlediği ve de hazırlığını yaptığı durumun hilafına sonuçlandığı ve hedefine ulaştıracağına inandığı şeyin tersine olduğu zaman bir bakıyor ki, bu geniş ve rahat yolda yürüdükten sonra işler istediği gibi olmamış. O zaman şu sonuca varıyor ki kendi gücünün üstünde bir güç var. Kendi ilminin üstünde bir ilim var. Kendi tedbirinin üstünde bir tedbir var. Kendi takdirinin üstünde bir takdir var. Bu kudret ve bu ilim ve bu tedbir ve bu takdirdir ki dünyadaki her şey bu irade üzerinde cereyan etmektedir.

Kalpleri taklit ve asabiyet (kayırmacılık) kirlerinden uzak olan ve bir resulün iman etmeye çağrıda bulunduğu şeylere gönülleri hazır ve kerim olan bu resulün emin ve sadık olduğuna duyguları mutmain olan bir kavim İslam'a girdi de, resulün kendilerini davette bulunduğu hakikatleri kavradılar ve kendisinde hiçbir kopukluk olmayan sağlam bir ipe tutundular ve her biri şirki ve babalarının ibadet ettikleri şeyleri, ateşe atılmayı nasıl çirkin görüyorlarsa öylece çirkin gördüler ve Allah'ın resulünü gördüler ve ona Sahabe⁷

Hız. İsa (a.s.) ile Hız. Muhammed (s.a.s.) arasında vahyin kesildiğine, bir uyarıcı ve müjdeciye şiddetle ihtiyaç hissettirecek kadar dini hayatın zayıflayıp hak ile batılın birbirine karıştığı bir ara dönem olarak ifade edilmektedir. (*Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 180)

- 6) Muhkem, kelime olarak "iyileştirmek amacıyla bir şeyden menetmek, hükmetmek" manalarına gelen 'hüküm' masdarından "sağlam kılınmış, dış etkilere ve bozulmalara karşı korunmuş" gibi manalara gelir. Manaya delaleti başka beyana ihtiyaç duyurmayacak ölçüde açık olan nassa "muhkem", birden fazla manaya ihtimali bulunup kolayca anlaşılmayana da "müteşabih" denir. Müteşabih kelime olarak, "benzeşme" anlamına gelen teşabüh masdarından türemiş bir sıfat olup "benzeşen, aralarında benzerlik bulunan, ayırt edilmesi zor olacak şekilde birbirinin benzeri ve dengi olan" demektir. (bkz. Topaloğlu, Bekir – Çelebi, İlyas, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İsam Yayınları, İstanbul 2010, s. 224, 240).
- 7) Sahabe, kelime olarak "yoldaşlar, arkadaşlar" anlamındadır. Çoğulu Ashab'dır. İslam bilginlerine göre Peygamber efendimiz Hız. Muhammed (s.a.s.)'in çevresindeki inanmış Müslüman insanlara sahabe denir. Bu kişiler Hız. Muhammed (s.a.s.) ile birlikte yaşamış ve O'nu görmüş kişilerdir. (*Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 571)

oldular. Babalarını ve çocuklarını sevdiklerinin üstünde ona sevgi beslediler, canlarını ve mallarını onun yolunda feda ettiler. O derece ki, bunlardan her biri; eğer bu azabı çektikleri zaman sonuçta kerim olan resul için, ayağına bir diken batması gibi en ufak bir azaptan kurtuluş varsa azabın en şiddetlisiyle azap edilmeyi talep ettiler⁸. Tabii ki bütün bu fedakârlıkların karşısında Allah onların fedakârlıklarını karşılıksız bırakmadı ve onları Salihleri (iyileri) mükâfatlandırdığı şeylerin en hayırlısı ile mükâfatlandırdı.

Bunların yanında birtakım insan grupları da İslam'a girdi. Bunların ilki Araplardan bir topluluktur ki Onları İslam'a sevk eden şey, Allah'ın fetih ve yardımı geldiği zaman, onların kavimlerinin İslam'a girmiş olmalarıdır. Onlar, İslam'a bir taklit ve grup psikolojisi ile girdiler. Gözleri rislet sahibini görme şerefine ulaşmamış, gönülleri onun öğretilerini dinleyerek inşirah bulmamış, kalpleri cahiliyet izlerinden ve kirlerinden temizlenmemişti. Onlara göre İslam daveti başarıya ulaşmış ya da ulaşmamış fark etmiyor.

Onların ikincileri ise diğer dinler özellikle Yahudilik⁹ ve Mecusilik¹⁰ mensuplarının avam tabakalarından oluşan bir topluluktur. Bu topluluk o günün iki büyük devleti olan Yunan ve İranlılara boyun eğdirmiş olan fetih günlerinde bu dine girmişlerdir. Bunların bu dine giriş amaçları İslam hâkimiyeti altında olup da kendi dini üzeri kalmakta ısrar eden kimselere karşı İslam'ın uyguladığı yaptırımlardan kaçmaktır. Bu kimselerin kalpleri İslam'ın tebessümü ile şereflenmemiş, kin ve öfke damarları kalplerinden sökülmemiş ve eski dinlerine karşı olan bağlılıkları gönüllerinden çıkmamıştır. Onlar, hala o eski dinlerine âşıkırlar ve götülleri eski dinlerine hasretle yanmakta ve tekrar eski dinlerine dönmek istemektedirler.

Üçüncüleri ise diğer din mensuplarının -özellikle Yahudi ve Mecusi olanlardan- deha sahibi, kötü ve hilekârlarından oluşmaktadırlar. Zahiren yeni dine girdiklerini ortaya koyarlar. Oysa kalplerinde hileyi ve tuzağı gizli tutmaktadırlar. Ve o gün için bilinen yeryü-

8) “Mâ-u Rec'i” gazvesi sonunda, Hubeyb b. Adiyy (r.a.), gözü dönmüş, kin ve intikamla köpürtüp duran azılı kafirler tarafından idam sehпасına çıkarıldığında, şu soruya muhatap olmuştu: “Şu anda senin yerine Muhammed (s.a.s)'in idam edilmesini arzu eder miydin?” Cevap kesin ve netti: “Hayır, vallahi, benim kurtuluşum pahasına dahi, O'nun ayaklarına bir dikenin batmasına razı olamam.” Hubeyb, idam sehпасında verdiği bu cesaret örneğinden sonra ellerini açar: “Ya Rabbi, buraya gelirken Senin Habibin'e veda edemedim geldim, benim selamımı O'na ulaştır” der. Tam o esnada Allah Resulü ashabıyla oturmuş konuşurken, birdenbire doğrulur ve: “Selam sana ey Hubeyb” der. Yanındakiler ne olduğunu sorunca da gözyaşları içinde: “Müşrikler Hubeyb'i şehit ettiler. Son anında bana selam gönderdi ve ben de selamımı aldım” buyururlar. (İbn Kesir, *el-Bidâye, ve'n-Nihaye*. IV, 76).

9) Yahudilik, Arapça Yahudi kelimesi, Yehud kavmi ve dini anlamına gelmektedir. İlk olarak İbranielerin Kutsal Kitabı Tanah ile gelen, ardından da Talmud'da ve diğer kutsal metinlerde daha da kapsamlı bir şekilde incelenip yorumlanan inanç, felsefe ve yaşam biçimine ait uygulamalar bütününe verilen bir isimdir. (*Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 696)

10) Mecusilik, “ateşe tapma” anlamına gelmektedir. İran ve Hindistan halkından bir kısmının mensup olduğu inanışlardan biridir. Bu inancı kabul edenlere “Mecusi” denir. Bunlar M.Ö. yaklaşık 551 yıllarında Zerdüş (Zarathoustra) denilen ve yaşayıp yaşamadığı tam olarak bilinmeyen bir kimsenin kurduğu bir çeşit inanışa bağlıdırlar. (*İslam Ansiklopedisi*, XXVIII, 279-284).

zû parçası üzerinde hâkimiyetini yaymış bulunan bu dinin üzerine çullanmak için fırsat kollarlar. Gizliden gizliye de bu fırsat kendiliğinden gelmezse bu fırsatı ortaya çıkarmaya çalışırlar. Diğer iki grubun zihinlerini, kalplerini, güçlerini ve emeklerini azmetmiş oldukları isyanda kendileriyle beraber olmaları için hazırlarlar ve bunlar hazırladıkları hile ve tuzakların peşini bırakmazlar. Ta ki bu tuzaklar onlara uygun şartları ve fırsatları sağlasın. Bazı insanlara karşı düzgün bir insan imajı ile çıkarlar bazen de dini öğretilere aşırı bir istek maskesiyle çıkarlar. Daha sonra onlara Allah Resulü ve temiz Ehl-i Beyt¹¹'nin muhabbeti maskesi ile görünürler. Bu da Allah Resulü'nün Ehl-i Beyt'inden birtakım kimselerle karşılaştığı zaman olur. Bu insanların yanında onların haklarının çiğnendiğinin, bazı insanların kendilerinden vazgeçtiğini ifade ederler. Bunlar zehirlerini üflemeği sürdürürler de şeriata öğretmelerinde tevile girişirler. Şeriata şeriattan olmayanları sokarlar. Allah resulünden kendi davalarını destekleyen hadisler uydururlar. Bunlar birinci ve ikinci grubu oluşturan gafillerden de dine ya da bu dini getiren Allah resulünün ehl-i beytine yardım etmelerini talep ederler. Bizim inancımıza göre bu, İslam'da hadis (ortaya çıkan) olan 'el-fırka'¹² anlayışının asıl özüdür. Bu, üzerinden henüz bir asrın bile geçmediği bir olgudur. Bu aynı zamanda, İslami yönden halis müminlerin kendilerine karşı tuzak hazırlayan bu hainlerin tuzağına karşı cevap verememelerinin sırrı burada yatmaktadır. Çünkü onlar, insan topluluklarını ve çoğunluklarını harekete geçirmişler, gönüllerinde hamaset duygularını harekete geçirmişlerdir. Zira onların ifadesi ile hareket halindeki halk akli olmayan bir mecnundur.

İmam Tirmizi Süneni'nde bu ümmetin yetmiş üç fırkaya ayrılması¹³ ile ilgili bir hadis rivayet etmiştir. "Kelam İlmi"¹⁴ ve "Milel ve Nihal"¹⁵ alanlarında kitap yazan âlimler

11) Ehl-i Beyt kelimesi, Arapça'da "ev halkı" anlamına gelen bir kavramdır. Ehl-i Beyt kelimesindeki "ehl" kelimesi ile ahali aynı köktendir. Kişiler demektir. "Beyt" ise ev demektir. Yani ev ahali manasına gelir. Peygamber efendimiz Hz. Muhammed (s.a.s.)'in ev ahali için kullanılan bir terimdir. (*Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 137).

12) Fırka, kelime olarak "ayrılık, farklılık, bölünme ve muhalif olma" gibi anlamlara gelen "frk" kökünden türetilmiş bir kelimedir. Kavram olarak, itikadi ve siyasi gayelerle ortaya çıkmış fikirler ve o fikirler etrafında toplanmış grupları ifade eder. Bu kelimenin literatüre girmesi Hz. Peygamber'e nispet edilen, ümmetin yetmiş üç fırkaya ayrılacağı, bunlardan biri hariç diğerlerinin cehennemlik olduğu anlamında rivayet edilen hadisler vasıtasıyla. (bkz. el-İşfahânî, *Müfredat* I, 632; İbn Esir, Mecceddin Ebu Seadet el-Mübarek b. Muhammed b. Muhammed, *en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis ve'l-Eser*, (thk. Tahir Ahmed ez-Zavi, Mahmud Ahmed et-Tanahi), Beyrut 1399/1979, III, 437-438).

13) Ahmed b. Hanbel, *Musned*, II, 332; III, 145; Ebu Davud Sünnnet, I; Tirmizi, İman, 18; İbn Mace, Fiten, 17.

14) Kelâm ilmi, Allah'ın zat ve sıfatlarından, peygamberlik ve onunla ilgili meselelerden, kâinatın yaratılışı ile ilgili konulardan İslâmî hükümler çerçevesinde bahseden bir ilimdir. (Taşköprüzade, *Miftahu's-Saade*, Kahire 1968, II, 150; Taftazani *Şerhu'l-Makasid*, İstanbul 1305, I, 5).

15) Milel, kelime olarak "din, şeriat, takip edilen yol" gibi anlamlara gelmektedir. Kavram olarak, ister doğru ister yanlış olsun kişilerin inanmış olduğu inançlar bütünüü ifade eder. İslam literatüründe ise belli bir peygamberi ve belli bir kitabı olan bir dine inanıp bağlanmak anlamında kullanılmaktadır. (*Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 445). Nihal ise, kelime olarak "inanç, akide ve felsefi görüş" anlamın-

bu hadis karşısında üç farklı duruş sergilemişlerdir: Birincisi; bu hadise ne olumlu ne de olumsuz herhangi bir yaklaşımda bulunmamak. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat¹⁶'in üstadı İmam Ebu Hasan b. Ali b. İsmail el-Eş'ari¹⁷ bunlardandır. Bu zat "Makalatü'l-İslamiyyin ve İhtilafu'l-Musallin" adlı kitabı tasnif etmiştir. Biz h. 1369 (m. 1950) senesinde bu kitabın titiz bir tetkikini yaptık. Şafii fakihi ve İbn Hatip diye tanınan İmam Muhakkik Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahrüddin er-Razî¹⁸ de bunlardandır. Bu zat h. 606 senesinde vefat etmiştir. Kendisi "İ'tikadatu Fırakî'l-Müslimin" adlı kitabı telif etmiştir. Bu iki âlimden her biri kitaplarını bu hadisi nazara almadan telif etmiştir.

İkinci görüştekiler ise, bu hadisin sıhhatini kabul etmediler ve sonuçta onu delil olarak almadılar. Zahiri fakihi ve "el-Fasl fi'l-Milel ve'n-Nihal" adlı kitabın sahibi İbn Hazm¹⁹ bu gruptandır. O, bu hadisin sahih olmadığını ilan etti, bilakis zayıf olduğuna hükmetti.

Üçüncü kısımdakiler ise bu hadisi işleyip onu delil olarak aldı ve İslam'ın gölgesi altında ortaya çıkan fırkaları 73 fırka olarak sayma gayretine girişti. O fırkalardan birisi kurtuluşa eren fırka olan Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'tir. Mütekellim ve Nazar âlimi İmam Ebu Mansur Abdulkahir b. Tahir b. Muhammed el-Bağdadi²⁰ bu gruptandır. Bu zatın "el-

da kullanılmaktadır. Kavram olarak, farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Naşi el-Ekber, bu kavramı temel inanç konularında Ehl-i Kible (aynı kibleye yönelenler) arasında meydana gelen fikir ayrılıkları olarak kullanmaktadır. Şehristani ise, din ve inanç özelliği taşımayan sistem ve görüşlere sahip olanları "Nihal", kitaplı ve peygamberli dinlerden çıkan fırkaları ise "Milel" olarak tanımlamaktadır. (*İslam Ansiklopedisi*, XXX, 87-91).

- 16) Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sünnetine ve ashabının yoluna bağlı olan ve onların izlediği dini yol ve metodu benimseyenler verilen isimdir. Başka bir ifade ile Kitap ve Sünnet üzerinde ittifak etmiş, ihtilaf ve tefrikadan sakınmış, dinde münakaşaya sebep olan hususlarda aklı değil, Kitap ve Sünneti kaynak alan, nasları kabul eden topluluktur. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sünnetine tabi olanlara ehl-i sünnet, onun sahabilerini adil kabul ederek onların din hususundaki metodunu takip edenlere de ehl-i cemaat, ikisine birlikte ise ehl-i sünnet ve'l-cemaat denilmiştir. (Bkz. Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, "ehl", "Sünne" ve "Cemaa" maddeleri).
- 17) Ebu'l Hasan el-Eş'ari, Eş'arilik mezhebinin kurucusudur. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın iki imamından biridir. Hicri 260 (m. 875 yılında Basra'da doğdu, 324 (m. 936) da Bağdat'ta vefat etti. (Ebu Zehra, Muhammed, *İslam'da İtikadi, Siyasi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi*, çev. Sıbğatullah Kaya, İmaj Yay., s. 167).
- 18) Fahrüddin er-Razî, 543/1149'te Selçuklu devletinin başkenti Rey'de dünyaya geldi. Ailesi aslen Taberistanlıdır. Batı İslam dünyasında İbnü'l-Hatib, diğer yerlerde ise Fahrüddin Razî ve Fahr-i Razî şeklinde meşhur oldu. (bkz. Gölcük, Şerafettin, *Kelam Tarihi*, Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul 2000, s. 213).
- 19) İsmi Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm b. Galib b. Salih b. Süfyan b. Yezid'dir. Künyesi Ebû Muhammed olup, kitaplarında genelde bu künyesini kullanır. Ancak bazen kendi görüşünü açıklarken "Ali" ismini de kullanmıştır. Tabakat kitaplarında ise, İbn Hazm el-Endelüsî veya Ali b. Hazm şeklinde geçmektedir. Fakat o, İbn Hazm olarak meşhurdur. (*İslam Ansiklopedisi*, XX, 39-52).
- 20) Ebu Mansûr Abdülkâhîr b. Tâhîr b. Muhammed et-Temîmî el-Bağdâdî (ö. 429/1037-38) meşhur Eş'arî kelamcısı, Şafii fakihi ve matematik bilgini olup Bağdat'ta doğdu. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, 365'te (975) ölen Ebû Bekir b. Adîden ders okuduğuna göre 350 (961) yılı civarında doğduğu söylenebilir. (*İslam Ansiklopedisi*, I, 230-231).

Fark Beyne'l-Fırak" eseri bulunmaktadır ki, biz bu hadis sebebiyle onun için bir mukadime yazıyoruz.

Bunlardan birisi de el-İmam el-Hüccet Ebu'l- Muzaffer el-İsferainî²¹ olup "et-Tebisir fi'd-Din" adlı kitabın sahibidir. Bu kitabında gerek baplandırma gerekse bölümlendirme-lerde Ebu Mansur el-Bağdadi'nin metodunu takip etmektedir. Muhalefet ettiği yer neredeyse yoktur.

Onlardan birisi de Ebu'l-Meali Muhammed el-Hüseyni el-Alevî²²'dir. Bu zat "Beyanu'l-Edyan" isimli kitabın sahibidir. Bu kitabı Dr. Yahya el-Haşşap tahkik etmiş ve "Mecelletü'l-Külliyetü'l-Arap'ta neşretmiştir²³.

Onlardan birisi de el-Kadi Adudüddin Abdurrahman b. Ahmed²⁴ (ö. 756 h.)'dir. Bu zatın akidesi bu hadis sebebiyle ve kendisine nispetle "el-Akaidu'd-Adeviyye" ismiyle şöret bulmuştur. Bu zat bu kitabında 73 fırkadan "Fırkay-ı Naciye²⁵" ile ilgili makaleleri şerh etmiştir. İşin doğrusu fırkaların asılları bu sayıya ulaşmamaktadır. Hatta yarısına ve dörtte birine bile ulaşmamaktadır.

Fırkaların alt gruplarına gelince âlimler bunları detaylandırmakta ihtilaf halindedirler. Sen saymaya başladığın zaman bu fırkaların asıllarını mı yoksa alt gruplarını mı göz önüne alma noktasında ikilem içinde kalırsın. Şayet 73 sayısında göz önüne alınması gereken alt gruplarsa bunun ucu nereye varacaktır. İşin aslı şudur ki, bu hadisin sahih olduğu varsayımından hareketle, bölüşme İslam'ın ilk çağlarındaki ve bu büyük âlimlerin eserlerini yazmadan önceki devirlerdeki bölüşmeye münhasır kalmayacaktır.

Aksine durum ilk durumdaki şekliyle yürütmeyi sürdürmektir. Fırka tektir, daha sonra bu fırkanın mensuplarından iki ya da daha çok insan çıkmış ve makalelerinde; kendilerinden önceki seleflerin sahip olmadıkları şeyleri icat etmişlerdir. Böylece bunlardan her biri daha öncekilerden ayrılmış birer fırka haline gelmişlerdir.

21) Ebü'l-Muzaffer el-İsferainî (ö. 515/1121), Eş'arî kelamcılarının dördüncü tabakasında yer alan tefsir ve fıkıh âlimleri içinde zikredilir. Bununla birlikte kelam ve usul ilmi alanında önemli bir şahsiyettir. (*İslam Ansiklopedisi*, XXII, 514).

22) Beyânu'l-Edyân kitabının yazarı Ebu'l-Meâlî'nin hayatıyla ilgili elimizde yeterince bilgi bulunmamaktadır. Yazar eserin girişinde ismini ve künyesini şu şekilde vermektedir: "Emir Seyyid Ecell İmam Âlim Ebu'l-Meâlî Muhammed b. Ubeydullah b. Ali el-Hasen b. el-Hüseyn b. Ca'fer b. Ubeydullah b. el-Hüseyn b. Ali b. el-Hüseyn b. Ali b. Ebu Talib (Allah onlardan razı olsun ve rahmetiyle yarlığasın). (*Beyânu'l-Edyân*, s. 15-16).

23) *Beyânu'l-Edyân*, I, 19.

24) Asıl adı Ebu'l-Fazl Adudüddin Abdurrahman b. Ahmed b. Abdülgaffar el-Îcî'dir. 680 (1281)'de Şirâz yakınlarındaki Îc'de doğdu. Abbasiler'in son dönemlerinde yaşadı. Bazısı Sünnî bazısı Şîî olan hükümdarlarla arası iyi olmuştur. Şafîî mezhebinde Eş'ari kelam âlimlerinin en meşhurlarındandır. (Gölcük, s. 247).

25) 'Fırka-i Naciye', kurtuluşa eren fırka, umduğuna kavuşan, Cehennem azabından uzaklaşan grup demektir. Kavram olarak, Kur'an ve Sünnet'in hükümlerini kabul ederek, Hz. Peygamber ve sahabe-lerin yolunu izleyen kimseler hakkında kullanılan bir kavramdır. (*Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 185).

Asırlar geçtikçe ve her bir asırda bir takım bid'atçılar²⁶ bulunacak ve bunlar kendilerinden önceki fırkalarda bulunmayan görüşleri savunacaklardır. Bütün bu sebeplerden dolayı biz deriz ki; bu hadisi zahirine göre alıp ilk üç asırda yaşayan kimseler içerisinde bir takım fırkalar oluşturarak bu sayıya ulaşma gayreti bir kusurdur, bir taksirdir ve bir görüş zafiyetidir. Çünkü Tirmizi hadisi Hz. Muhammed (s.a.s.) ümmetin bölünmesini söz konusu etmektedir. Ümmet ise mirasçılarının en hayırlısı²⁷ olan Allah'ın yeryüzünü ve yeryüzü üzerindeki her şeyi yeniden teslim alacağı güne kadar devam etmektedir. Buna göre ta başından itibaren tek söz sahibi olan Allah'ın arzı miras alacağı zamana kadar bu ümmette ortaya çıkan her asırdaki fırkanın söz konusu olması gerekir. Bu konuda bu sayının hadiste geçen rakama ulaşip ulaşmaması önemli değildir. Biz şunu kesinlikle biliyoruz ki, eğer hadis sahih ise, Allah resulü onu söylemişse, Allah resulünün kastettiği şekilde olması gerekir. Çünkü o, söylediği her şeyde sadıktır. Çünkü o kendi hevası doğrultusunda konuşmaz²⁸. Ve o konuşmasını daha sonra olacak olaylara aldırmandan yapmaz. Zira Allah Teala onu teyit eder. Allah'ın onu desteklemesinin bir şekli de işin, insanlar arasında onun haber verdiği şekle uygun olarak vuku bulmasıdır.

Yaklaşık on beş sene önce Ebu'l-Hasan el-Eş'ari'nin "Makalatü'l-İslamiyyin ve İhtilafu'l-Musallin" adlı kitabını kendilerine takdim ettikten sonra şimdi de "el-Fark Beyne'l-Fırak" adlı eseri Arap okuyuculara sunuyorum. Şüphesiz ki "el-Fark Beyne'l-Fırak" adını taşıyan bu kitap bu alanda metnin güzelliği (hüsnü zabt), araştırmanın kapsayıcılığı, bölümlendirmenin isabetliliği ve konuları sunuştaki titizlik yönlerinden telif edilen eserlerin en iyilerindedir. Kitap içinde geçen kişilerin kısa özgeçmişlerini vermeye özen gösterdim. Bu özgeçmişleri verirken daha fazla bilgi sahibi olmak isteyen kimselere yararlı olması düşüncesiyle bu özgeçmişlerin kaynaklarını verdim. Aynı şekilde; el-Bağdadi'nin aynı sebeple sunduğu fırkalar hakkında konuşurken de bunların kaynaklarını da verdim. Kitap içinde karıştırılan lafız ve kişi adlarının okunuşlarını da gösterdim ve kitapta bulunan daha önceki iki baskıdaki birçok hatayı da düzelttim. Bu iki baskıdan, Miladi 1910 yılında Daru'l-Mearif'te neşredilen birinci baskıyı özellikle burada zikretmeliyim. Bu baskı o kadar hatta ile doludur ki, okuyucunun gönlü ihtiyaç halinde ona başvurma konusunda mutmain olmaz. İbarelerinden birçoğunun hakikate uygunluğu konusunda kendisiyle aynı görüşü paylaşsam da dostumuz merhum şeyh Muhammed Zahid el-Kevseri (rahmetullahi aleyhi)'nin bizzat yönetmesi ile daha da düzgün hale gelen ikinci baskıdan çok yararlandım.

Allah sübhanehu ve teala, Arap okuyucuların bu amelden yararlanmalarının takdiri ve bu okuyuculardan, benim bu çalışmamda yararı daha da kolaylaştıracak ve fazlaştıracak

26) Bid'at kelime olarak "icat etmek, örneği olmaksızın yapıp ortaya koymak, inşa etmek" manalarına gelen bed' kökünden türemiş olup "daha önce benzeri bulunmayıp sonradan ortaya çıkan" demektir. (bkz. Topaloğlu-Çelebi, s. 48).

27) Meryem, 19/40.

28) 53/Necm/3.

şeyler buldukları zaman gönülden dualarla beni yararlandırması lütfu da Cenab-ı Hakk'a aittir.

Rabbimiz! Ancak sana tevekkül ettik, sadece sana geldik ve dönüş yalnız sanadır.

KAYNAKÇA

- Topaloğlu, Bekir. ve Çelebi, İ. (2010). *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İsam Yayınları.
- Diyaret İşleri Başkanlığı. (2006). *Dinî Kavramlar Sözlüğü* Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Ebu Zehra, M., *İslam'da İtikadi, Siyasi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi*. (Çev. S. Kaya) Ankara: İmaj Yayınları.
- el-İsfahani, Rağıb, (2012). *Müfredat* (Çev. Y. Türker) İstanbul: Pınar Yayınları.
- Gölcük, Ş. (2000). *Kelam Tarihi*, İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları.
- İbn Esir, Mecdeddin Ebu Seadet el-Mübarek b. Muhammed b. Muhammed (1399/1979). *en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis ve'l-Eser*. (Thk. Tahir Ahmed ez-Zavi, Mahmud Ahmed et-Tanahi) Beyrut.
- Türkiye Diyanet Vakfı. *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV.
- Taftazani, S. (1305). *Şerhu'l-Makasid*, İstanbul.
- Taşköprüzade, Ahmed b. Murtaza. (1968). *Miftahu's-Saade* Kahire.
- Zebidî, M. (ts). *Şerhu'l-İhya*, Beyrut.

